

Iryna Budz, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Romano-Germanic Philology Department, Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, E-mail: ibudz@ukr.net

Будз І.Ф. (к. пед. н., доцент кафедри романо-германської філології, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука, м. Рівне), E-mail: ibudz@ukr.net

Роль «кольорових» компонентів фразеологізмів як національно-культурних маркерів у формуванні полікультурної багатомовної особистості

Аннотация. Аспект значения фразеологизмов с «цветными» компонентами как национально-культурных маркеров формирования поликультурной многоязычной личности представлен в данном исследовании. Анализ семантической интерпретации фразеологизмов сопоставляет языковые традиции, дает возможность понять исторические, фольклорные отличия формирования идиоматических единиц украинского и английского языков.

Ключевые слова: *фразеологизмы с «цветными» компонентами, национально-культурный компонент, аутентичные идиомы.*

Annotation. The aspects of the meaning of the idioms with the colored components as linguistic signs are mostly presented in this article. Investigation of the interpretation semantic aspects in the comparison research gives a possibility to comprehend the contrasts of the languages traditions in the level of immediate perception.

Key words: *idioms with the colored components, national cultural component, authentic idioms.*

Сьогодення вимагає формування полікультурної багатомовної особистості, що передбачає якісне володіння іноземною мовою не лише на граматичному та семантичному структурних рівнях, але й свідоме відтворення культурно-історичних традицій. Мова зберігає і передає з покоління в покоління лише ті фразеологізми, які прямо або опосередковано співвідносяться з еталонами, стереотипами й міфологемами національної культури. Виступаючи в ролі експонатів культурних знаків, фразеологізми не лише зберігають пам'ять про образну мотивованість значення, а разом з нею й мотиви вибору образу, також відтворюють з покоління в покоління, конкретизують відтворене в їх культурних конотаціях світорозуміння мовного носія. Проблематикою дослідження є встановлення ролі “кольорових” компонентів фразеологізмів як національно-культурних маркерів у формуванні свідомої полікультурної багатомовної особистості. Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше окреслюється явище етнокультурних фразеологічних паралелей з «кольоровими» компонентами у формуванні полікультурної особистості.

Метою нашої статті є аналіз окремого пласту фразеології (ФО із “кольоровими” компонентами) двох неспоріднених мов (української та англійської), що відтворює уявлення про національний менталітет українців та англійців у формуванні свідомої полікультурної багатомовної особистості. Досягнення мети передбачає реалізацію низки конкретних завдань, а саме: описати ФО з елементами кольору української та англійської мов, проаналізувати їх типи з точки зору семантичної та структурної тотожності/нетотожності; окреслити умови реалізації “кольорового” елемента як національно-культурного компонента фразеологізму; простежити особливості фразем з кольороназвами у відтворенні мовної картини світу. Мета і завдання дослідження зумовлюють використання в роботі методів, а саме: зіставного дослідження, лінгвістичного опису.

Значення ФО з елементами кольору як мовних знаків культури ґрунтується на кількох аспектах, які відбивають національну культуру за допомогою кольороназви, яка мотивує ідіоматичне значення, називаючи явища минулого і сучасного та “кольорового” компоненту, який у складі ФО обумовлює різні психологічні процеси (болю, страху, гніву,

спокою, радості, здивування тощо), естетичні цінності. Залежно від національного характеру “кольоровий” елемент може бути різним в англійських і українських відповідниках.

Найорганічніше вписані в мовну традицію ті компоненти національних фразеологізмів, які не мають міжмовних субститутів. Їх витoki – фольклор, народні звичаї, міфологія, історичні події. Ці фраземи, *автентичні*, можна поділити на види за характером явищ, які вони відтворюють: історичні події, фольклорні елементи, народні звичаї, вірування, забобони, прокльони тощо.

Найбільш поширеними в українській та англійській мовах є ФО із “кольоровими” компонентами, які відображають народні звичаї, вірування, забобони, прокльони тощо. Це ґрунтується на зображенні життя сільського населення, яке пов’язане з працею, буденним спілкуванням. Національна прикметність ФО із компонентом зазначеного типу відчутна завдяки тому, що вони мають стійку асоціативну базу. Так, наприклад, українська фразема “пускати червоного півня” (у значенні “підпалювати що-небудь, викликати пожежу з метою розплати, помсти”) у своїй основі має кольороназву “червоний”, яка асоціюється з вогнем (згадаймо українське порівняння “червоний, як жар; як вогонь”). В англійській ФО “*to be browned off (with something)*” фразеологічне значення (“надокучити”, “осточортити”) ґрунтується на асоціативності компонента “brown” / коричневий. Номінація “brown” у середньовічній Англії позначала монету вартістю у п’ять копійок (“a penny”). “*To be browned off*” означало: “даю п’ять копійок, тільки йди звідси” [4, с.102]. З часом значення фраземи “надокучливий” трансформувалося у більш згрубіле – “осточортів”, чим наближається за тематикою до прокльону. Близьким до нього за значенням є інший англійський відповідник – “*to make the air blue*”, який в основі має кольороназву “blue” / синій. Українська фразеологія теж багата на прокльони: *щоб побила руда глина* (кольоровизначник “руда” асоціюється у свідомості українця з багатством земель: рудої глини так багато в Україні, що нею можна й побити); *згинь, як руда миша (взимку)*; *щоб тобі чорний віл на ногу наступив* (побажання нещасливого одруження асоціюється із силою болю, який може спричинити віл; колір “чорний” в українській символіці кольорів набуває значення символу нещастя, горя) тощо.

Автентичні фраземи з “кольоровим” елементом представляють не тільки мовну традицію, а й відображають фольклорні умови, за яких формувався фразеологічний фонд мови. Так, в англійській фразеології образність фраземи “*to go to the green wood*” (“зелений ліс”) асоціюється з популярними легендами й баладами про безстрашного розбійника Робін Гуда; на цьому ж ґрунтується і значення ФО – “*бути оголошеним поза законом*”. Українська мова теж багата на фраземи, витокom яких є фольклор: “казка про білого бичка” —джерелом ФО є українська народна казка “Солом’яний бичок”. Асоціативність фраземи зумовлена образом “білого бичка”, який за сюжетом казки “доти стояв на сонці, поки не розтанув” [2, с. 45] (розтанути на сонці може лише сніг, тому колір “білий” ототожнюється саме з ним). Фразеологічне значення осмислюється у співвідношенні “білий сніг” — “білий бичок”: “що-небудь надумане, вигадане, нереальне”.

Отже, входження до складу автентичних ФО української й англійської мов певного “кольорового” компоненту зумовлено історичною, фольклорною, народнозвичаєвою традицією. Це свідчить про національно-культурний характер цього елемента фразеологізмів.

У ФО з елементами кольору української та англійської мов роль етнографічних і культурно-історичних маркерів виконують у структурі “кольорові” компоненти, які можуть позначатися у відповідниках іншою номінацією ; або мають різні значення при тотожних кольороназвах : *під білим світом* – *in all wide world* (у широкому світі); *золоті руки* – *magical hands* (магічні, чарівні руки); *yellow dog* (жовтий собака) – *заяча душа*; *to beat somebody black and blue* (бити когось до чорного і синього) – *живого місця не лишити*; *на світ білий не дивився б* – *black dog* (чорний собака); *біла кість* -- *white man* (білий чоловік), *чорна пляма* – *a black spot* (чорна пляма) тощо.

Відомо, що в кожній із мов фразотворча здатність різних лексем, їх, так би мовити, популярність неоднакова. Довкола окремих із них утворюються цілі фразео-тематичні поля чи мікрополя. Природно, що цей фактор значно впливає на формування національної специфіки мови. ФО з “кольоровими” компонентами у внутрішній семантичній структурі теж утворюють певні тематичні групи. Відчуті міжнаціональний контраст дає змогу зіставлення різномовних фразеологізмів. Наприклад, психологічний стан страху в українській фразеології відбиває фразема “заяча душа”, компонентом якої є зоосема “заяча”, що асоціюється із боягузством, страхом. Англійський відповідник “*yellow dog*” (“жовтий собака” дослівно) у своїй структурі має кольороназву “yellow” / жовтий і зоосемізм “dog” / собака. Проте домінантом серед цих компонентів є кольороназва “yellow”, яка обумовлює фразеологічне значення: жовтий колір в англійській традиції свідчить про боягузтво тварин (собак); які, маючи саме таке забарвлення, ніколи не є переможцями у бійцівських собачих турнірах [4, с.15].

Емоційний стан туги, нудьги в українській фраземі “на світ *білий* не дивився б” осмислюється через небажання відчутти радість, щось світле (“білий світ”), лише прагнення відчуття “чорного”. Тому кольороназва “білий” і зумовлює фразеологічне значення “туги”. В англійських фраземах цей стан відтворюється за допомогою кольорів: blue / синій (*blue devils* -- сині чорти), black /чорний (*black as sin* -- Чорний, наче грішник; *black dog* -- чорний собака) та brown /коричневий (*to be in a brown study* -- перебувати в коричневій аудиторії), що є цілком національно виправданим. Чорний / black у національній англійській (як і в українській) символіці сприймається як “безрадісний”; коричневий / brown пов’язаний із забарвленням аудиторій, в яких вчилися студенти-схоласти, і тому відтворює значення нудьги, сумного настрою тощо [4, с.45].

Отже, відмінність/подібність логіко-семантичних перетворень у структурі англійських та українських фразеологізмів є досить наочною. Подібні зіставлення становлять інтерес не тільки в теоретичному плані, а й сприяють усвідомленню того, що як багатомовна індивідуальність ми цікаві і для себе, і для тих, хто вивчає нашу мову. Засвоєння мови традиційно передбачає знайомство з такими національно-культурним шаром, як фразеологія. А це потребує звернень до кумулятивної функції мови, презентації культурного компонента – “кольороназви”, який став назбирувачем позамовної інформації упродовж значного розвитку суспільства. Адже сучасні українські та англійські назви кольорів формувалися протягом багатьох століть, витримавши в своєму розвитку чимало змін, що відбилося у культурній пам’яті носіїв мови. Таким чином, формується і зберігається національна пам’ять, розширюються обрії світобачення у вивченні мови іноземної.

Список джерел

1. Кунин, А.В. Англо-русский фразеологический словарь/ А. В. Кунин – М., 1984. – 355с.
2. Українські народні казки: Для молодшого та середнього шкільного віку. – К.: Веселка, 1988. – 178с.
3. Фразеологічний словник української мови / Уклад.: В.М. Білоноженко та ін. – К.: Наук. думка, 1999. – 984с.
4. Шехтман, Н.А. Практикум по фразеологии современного английского языка: Пособие для студентов пед. институтов на англ. языке/ Н. А. Шехтман. – Л.: Просвещение, 1971. – 184с.